

Vicei Károly

Kapos Ilka szerencséseje

Az első világháború után a győzők rosszvoltából az újonnan összetákolt balkáni szláv államalakulat kebelébe került a tiszai Délvidék. A fejletlenebb térségekből megindult a népvándorlás, tódult a vélt Kánaánba betelepülők hada, melynek tagjai földosztások, potyán kapott javak, zsiros állások nyertesei lettek.

Húsz évig tartott az idegen uralom, akkor fordult a kocka, és a nagyhatalmi játszmák nyomán megint magyarrá lett a déli végeknek egy töredéke. A visszacsatolás egyik következménye volt a jöttmentek, a kolonisták elüldözése. Csak az őslakos szerbség maradhatott a helyén. Így került ugyan vakvágányra a régi Jugoszlávia csendőre, Sztevan Ilics, de a haja szála se görbülhetett meg, mert itt született, Zentán.

A magas pozíciókat Budapestről küldött ejtőernyősök töltötték be, ami miatt morgolódtak is a helyi fajtestvérek. A leszerelt jugoszláv csendőr viszont elégedetten járta a városka kocsmáit, bízva abban, hogy megint eljő az ő ideje. Erre csak három és fél évet kellett várnia; 44 őszén, amint átvonult a Nyugatra tartó orosz ármádia, máris szerepet kapott a biztonsági szolgálatban.

Amikor október végén a népi milícia velem együtt begyűjtötte a város ismeretebb örömlányait, én már egy éve nem gyakoroltam a szakmát.

Tizenkilenc évesen felvett takarítónak a Hangya Szövetkezet külvárosi

kocsmája, amelyet Vitai Marci és családjá működtetett. Ott is laktam, az udvari fáskamra melletti, deszkából tákolt szobában. Mintha csak tagja lettem volna a vendéglős családnak; az ruházott engem, és étkezőasztalához ültetett, a szegleti söntés és a szomszédos konyhaajtó közelében. A személyzeti stand mellett a zenészek kis pódiuma. A terem hosszú falának közepén állt a hatalmas vaskályha, mögötte az udvari kijárat, melyen túl a szenespince, a kerek kút, a klozet és az én hajlékom. Reggeli nyitáskor jobbra és balra tárult a keresztbe tett vasrúdjától és lakatjától megszabadított, magasságos, tömött deszkakapu, míg az üvegfiókos belső ajtó befelé nyílt. Hat és hét óra között kellett rendet tennem. Vödörszám hordtam ki a padlóról levakart göröngyöt, mert a közvetlen utakról töméntelen sok sarat hurcolt be a csizmás, bocskoros tanyasi népség. A söprés után fáradt olajjal felmázoltam a deszkát, mely végül ragyogva feketélt talpunk alatt. Ekkor, menetrendszerűen perdült be az első futóvendég, a teniszpálya gondnoka, a nem egészen százas, de ápolt, férfias Bene Jani, aki felhörpintette a szokásos dupla rumot. Vak fél szemén mintha fehér kaucsuklabda dülledne ki, ám maradék látása gyakran rám irányul, élénk tekintettel vizslat. Állandóan csábítgat, hogy amikor mindketten befejeztük a szolgálatot, menjek le a népkerti teniszpályára; megtanít ütögetni a labdát.

Húszéves voltam, láttam én már fán bagót, tudtam, mire megy ki a nagy csalogatás, ám egy késő délután mégis beállítottam a pályára. Eladdig csak a magas dróthálón át, kívülről bámultam meg a piros salakon ugrándozó, fehér ruhás sportolókat. Még a háború elején fölrobbantott hídra tartó vasúti töltés elárvult talpfáiról is figyelhettük az alatt folyó mérkőzéseket, fentről lenézve a toronyban trónoló bíró zso-kémicis kobakjára.

Bene Jani alig hitt a szemének, amikor egy nyári késő délután meglátott a teniszklub kapujában. Erélyesen betessékelt, és feltűnően nem tudott mit kezdeni a helyzettel; analfabéta volt a nőkhöz... Leültetett a nézőtéri lépcsőre, ő pedig nekilátott a két első osztályú pálya karbantartásának. Egy fabódéból kirámolta eszközeit; a fésűszerű gereblyét, a söprűt, a locsolókannákat és a hengert. Azt mondta, foglaljam el magam, míg végez a munkával. Odahívott a másik bódéhoz, hogy válasszak rakettet, s ha kedvem tartja, felölthetek egy fehér trikót és a popsit alig takaró szoknyát. A kabin ajtaja nem zárható, csak a látszat kedvéért van feltéve a rossz lakat, ám Bene nem tátotta ott a száját, dolgára ment, s én zavartalanul átöltözhettem. Megfigyeltem, hogy a faházikók között szabad az átjárás, ha netán menekülni kéne... Oda már közel a parkerdő széle, a vasúti aluljáró, melyen át a belvárosba jutni. Aztán a tréningfalnál izzadásig ütöttem a labdát. Már kezdtem unni a pattogtatást, amikor emberemre vettem pillantást, és elcsodálkoztam a látványon; Bene Jani félmeztelenül, napbarnított, izmos karral vonszolta fészerébe a mázsás, nyikorgó hengert, és kezdte helyére tenni a többi eszközt is.

Szinte sajnáltam, hogy gügye lélek tölti be ezt a pompás férfitestet. Se aznap, se máskor nem teniszeltünk egymással. De ő rendületlenül jött a dupla rumokért, és fél szeméből imádat ragyogott.

A kocsmához kora reggel lófoga-ton érkezett meg barlangjából a hűtőszekrény jege, a kocsis pedig potyán fölhajtott egy fityók tárgyit. Szintén pálinkára ugrott be Kútásó Jani bácsi, és a fekete rózsza kitermesztését szívósan próbálgató, nagy fülű, érces hangú behemót kertész, Barsi Pali meg a fogait csikorgató, kistréti remete, Szügyi Vidor. Valamennyien a tömény szesztől kapták a munkára serkentő első lökéseket.

Délután szállingóztak a kereskedő-segédek, zajos biliárdcsatákat vívtak, és számosan jöttek a környékbeli iparosok, akik elég hamar beszeszeltek, hangoskodtak, kötekedtek, néha még pofon is elcsattant köztük. Olyankor engem ugrasztottak, hogy segítségül hívjam a tóparti főutcán járőröző rendőröket. Azok jöttek is hamar, az izgága hentes kapott egy taslit, amitől mindenki lenyugodott. Estefelé fiatal házaspárok telepedtek be, színes likőröket iszogattak csendben, Puszi cigány öreg cimborái pedig saját kedvükre nyekergették zeneszerszámaikat, beérve azzal a gázszival, amit a vendégektől kaptak. Nem volt háborús hangulat. Csak hétvégén jelentek meg a kocsmában kimenős katonák; szolid, jól nevelt fiúk voltak Pécsről, Pestről, Kolozsvárról...

Fábián hadnagyba szerelmes volt a kocsmárosné, Júlia asszony hajadon barátnője, Horváth Erzsike. Őt viszont Marci gazda pajtása, a Pesten piktorok-dó Major Ferkó igyekezett behálózni.

A festő és mázoló gyakran jött haza, divatos slágereket, Karády-nótákat hozván magával. Érzelmes tenorján szólt a reménytelenség dala, a *Csak egy nap a világ*, amely mindig megkönynyeztette a hallgatóságot. Torokszorító volt az is, amikor szombat esténként a honvédek felálltak, fejüket némán lehajtva hallgatták meg a névsorolvasást, a bajtársak hősi haláláról szóló hírt, és utána mindig ugyanazt énekelték: *Zúg az erdő...* Kaszárnyánk első parancsnoka, Bokor Árpád ezredes alig ért ki a frontra, hamar elesett, a Donnál.

A szombati kimenős bakák közül Kovács tizedes mindig elsőként rontott be a vendéglőbe, és ráivallt a pultosra: – Adj egy pálinkát, mert ha nem...! Kapott, felhörpölte, nem fizetett. Marci gazda jelentést tett a dologról Fábián hadnagynak. Eljön a hétvége. Benyit a tizedes, és az ajtóból kiáltja:

- Egy pálinkát, mert ha nem...!
- Akkor mi van?! – magasodik föl a pult mögül a hadnagy.
- Akkor nem iszok, kérem alássan – felelé Kovács tizedes.

Egyszer, csak egyszer nekem is volt kalandom Fábián tiszt úrral az udvari kalyibában. Be voltam csiccsentve. De józanul se bántam meg, hogy ezzel a snájdig ficsúrral enyelegtem. Különben is igaza volt, hogy én csupán honleányi kötelességet teljesítettem.

Éveken át ott ült a törzsgárdában Sztévó, a leszerelt jugoszláv rendőr, aki '41 áprilisában nem vonult vissza a balkáni armádiával, mivelhogy itt született. Helyi őslakosként folyékonyan beszélt magyarul, de többnyire csak némán figyelt. Csak nekem merte megszólni, hogy hamarosan megint eljő az ő ideje, és nem bánom meg, ha minél előbb jóban leszek vele. Szikrázott a

szeme, amikor tolakvó kezét eltaszítottam, de csak nyelt, és kivárt. Nyilván nem bocsátotta meg, hogy ugyanakkor látott Fábián hadnaggyal – és néha másokkal is – félrevonulni... Mi tagadás, kapós voltam a magyar bakák körében.

A frontra vezényelt hadnagyunk halálhírére a lehajtott fejű honvédek karakozogva énekelte a *Zúg az erdőt*. Így hát Horváth Erzsike kezét elnyerni látszott a Pesten mázolgató Major Ferkó, csakhogy őt a nyilasok besorozták, mundérba öltöztették. Honvédruha került Vitai Marci kocsmárosra is. Akkor már a folyón túlról idehallatszott a fegyverek kattogása, a magyar katonaság pedig sebtében Horgosnak vette az irányt.

Marci hajnalban szakította meg a tűzoltóügyeletet a városháza tornyában, futva ment apósa, Fendrik Antal pálinkafőző házához, hogy elbúcsúzzon családjától: megcsókolta Jucikát, a hároméves Marcikát, a háromhónapos Szabolcsot, és csatlakozott a kivonuló sereghöz. Az oroszok kis ideig maradtak a városban; siettek Berlinbe. Nyomukban szedett-vedett fegyverek csatangoltak az utcákon. Alakult itt valamilyen népbizottság, szerbek és magyarok vegyesen alkották, de a kószáló, fosztogató, torzonborz alakoknak senki se parancsolt.

A kocsmá bezárt. Én a pálinkafőződében kaptam föladatot és szállást. Egy nap beállít a Fendrik-házba Sztévó. Kifakult partizángúnya volt rajta, fején vörös csillagos titovka, csákó. Azt mondta, hívat a rendőrség, reggel menjek be. Azt is mondta, ne féljek, ő majd megvéd, esetleg közbenjár, hogy az elnök körében pincérkedjek, ám előbb más elvtársak kívánságait köll teljesítenem. Lelkemre kötötte, hogy legyenek

szófogadó, együttműködő, ahogy azt a haza elvárja. Másnap kékesszürke uniformisban várt Sztévó a belügyi portán, és vitt rögvest a parancsnokhoz. A tömzsi, hájfejú kommandír rám ripakodott: Vetkőzz! Nem vetkőztem. Nem sokra rá a városházi torony alatti pincében találtam magam, sok ismerős nő között. Volt, akit már három napja behoztak. Szóval begyűjtötték a város ismertebb örömlányait, akik közé én nem igazán tartoztam. Szalmán éjszakáztunk. Reggel csikordul a zár, s a vasajtóban lecövekelő, kócos, borostás, szesztől bűzlő és réveteg tekintetű martalóc önkénteseket kér takarításhoz. Kerti Mária és Piculinka naphosszat odavan. Visszatérve elmondták, hogy vérben tocsogtak a rakparti Amerika Szálló alagsorában; azt köllött kitakarítani. Vödreikkel lejártak a folyópart-ra, és döbbenettel látták, hogy az öböl helyben rekedt, köröző, véres vizében, a hordalékból emberi tetemek tűnnek föl. Ezzel függhetett össze a Kiserdő felől jött, hajnali fegyverropogás. Amint sűrűsödött az alkonyi homály, kihajtottak bennünket az udvarra, majd a városháza rendőrségi szárnyán át a néptelen utcára. Négy-öt, puskát szorongató siheder kísérte csoportunkat, a tízegynéhány húsz-huszonéves nőt. Némán ereszkedtünk le a parton, melynek alján balra vonult hosszan az utolsó házsor, vele szemben pedig a lerombolt hídra tartó, egyre magasodó vasúti töltés. A sínek alatti, nyitott, boltíves kapun átjutva kezdtünk rettegni, nehogy a jobbra eső, kubikgödrös Kiserdőnek tartsunk, de éppen ellenkező irányba terelték a menetet.

Cojka származásánál fogva is beszélt az idegenek nyelvén; kellő vérmérséklete és bátorsága is volt ahhoz,

hogy megkérdezze: – Hová visztek? – Takarítás lesz. De nem ti takarítatok! – jött a válasz, gúnykacaj kíséretében. Az alak szájában meggyújtatlan cigaretta. – Szaladj csak föl a rendőrségre, hozz nekem egy doboz gyufát!

A Népkert elején, a Kioszk vendéglőhöz és a stadionhoz vezető fő sétányról balra letérve egy kicsiny tisztást a vasúti töltés, átellenben kiterjedt rózsasalugas övezte, hátul pedig tölgyóriások alján bokorrengeteg. A városházi toronyóra hatot ütött, még nem volt vaksötét, de már alig láttuk a csoportot fogadó újabb két fegyverest, akik felügyelték az ásást éppen bevezető négy férfit. Őket is mellénk, az árok töltéssel szembeni szélére parancsolták. Fejünk fölött nagy fekete szörnyetegként prüszkölt, fújtatott, sistergett egy gőzmozdony, s amikor hosszan füttyült, eldördültek az első lövések. A sikolyt és jajveszékélést változatos hangnemű, szaggatott vonatfütty nyomta el. Nyilván messze ért a gyilkosok keze, ha még az Államvasutak is cinkos közreműködést vállaltak. Az első durranásra ösztönszerűen vettem magam a mélybe. Szerencsémre gérbic testek hullottak rám, nem nyomtak agyon, de később megvédtek a szuronyok bökődésétől. Fölöttem volt akkora rés, hogy láthassam a zseblámpa pásztázó fényét és a sercenő gyufa lángját meg a fölparázsló cigarettát. Kis ideig még zajongott a különítmény. Adj innom! – hangzott valahonnan. Káromkodtak folyton, amiért a lepuffantott rabok helyett nekik kellett gödörbe tuszkolni a más irányba dőlt áldozatot. Végül elhalt a távolodó gonosztevők dörmögő beszéde, a mozdony dallamosan füttyentett utolszor, és legördült a lejtőn.

Nagy küzdelemmel kiszabadítottam magam, fűrgén bekúsztam a bokrok közé. A tölgyfák alján még mindig rettegve, remegve araszoltam a teniszpályáig, s benyomultam a fabódék közötti résen, amelyen egykor kifelé terveztem menekülést. Csurom vér vagyok, bár nincs rajtam egyetlen karc se. A hibás lakatot leemelve, nyikordulva nyílik az ajtó, elcsigázott testem alétlan zuhan be, arccal a gyékényszőnyegre.

Álmodva folytatom a tervek koholását. Kocsma híján az útba eső, közeli Fendrik-féle pálinkafőzdeben önti le dupla itókáját kora reggel Bene Jani. Ezekben a vészterhes napokban senki se megy teniszezni; az emberek dermedten ülnek odahaza, ám Bene rendületlenül ápolja a piros salakos terepet. Már a kapuból látja, hogy résnyire nyitva az eszköztár ajtaja. Óvatosan közelít, s a hason fekvő nőben fölismer engem. Arra eszmélek föl, hogy nagy szusszanással döf egyet, sóhajjal távozik belőle a fáradt gőz, és a nyakamat cirógatva szól: – Mitől vagy ennyire véres? – Ártatlan voltam.

Bene vizet hozott az öntözőkannában. A tisztálkodás után Kapos Ilka a

gardróbban lelt fehér formaruhát öltve magára Jucika kocsmárosné szülői házához ment, Fendrik Antal pálinkafőzőhöz, bízva abban, hogy ezután is pártját fogják.

Az udvaron valami pörpatvar folyt; finánc-féle alak jött régi, háború előtti követeléssel, Fendrik tata pedig hosszú pipaszárral csatarászott a közegorra előtt. A végrehajtó hivatalnok nem volt biztos a dolgában, ezért rendőri kísérettel érkezett. A milicista bokáig érő posztókabátját derékban bőrszíj fogta össze, s azon bilincs és pisztolytáska. Vigyorgott, hogy látni lehessen új szerzeményét: az ezüstfogat. Tata intett Ilkának, hogy a hátsó udvarban elfoglalhatja lakosztályát; a hombárt.

Azokban a napokban még egyszer jött Ilkához Sztévó policáj; a Pártbizottság üzenetét hozta: menjen rögvest a Munkaközvetítő Hivatalba. Az irodában kisminkelt, parfümös tisztviselőnő ült az asztalnál: Cojka.

– Drágám, téged fölvettek gondnoknak a pravoszláv temetőbe. Menj, foglald el a helyed!

